

УДК 316.77:659.3

DOI: 10.31652/2786-9083-2024-4-15-22

*Ганна Рябчун, асистент кафедри німецької філології
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*
ORCID ID 0000-0002-0864-7883
hbalakirieva@gmail.com

РОЛЬ ВИКЛАДАЧА У ФОРМУВАННІ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Метою статті є визначення ролі викладача у формуванні медіаграмотності учасників освітнього процесу. В ході дослідження було проаналізовано сучасні україномовні та іноземні праці педагогів та методистів. Для досягнення поставленої мети було обрано теоретичні методи дослідження: аналіз літератури – систематичне дослідження та аналіз наявних публікацій та досліджень; логічний аналіз та синтез. Актуальність дослідження зумовлена тим, що питання ролі освітян у галузі медіаосвіти, викликів та завдань, які очікують на них під час впровадження медіа компетентності у навчальні плани, а також зв'язок набутих навичок медіаграмотності в університетській спільноті із пізнішими професійними потребами, є недостатньо висвітленими в наукових працях сьогодення.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в статті детально перераховано основні завдання викладача під час впровадження основ медіаграмотності у навчальну дисципліну. В роботі також висвітлено основні перешкоди для викладача на шляху інтеграції медіа грамотності в початковий процес, серед яких виділяємо зокрема політичні умови, структуру освітніх секторів, брак власного досвіду, бюджету чи ресурсів, а також відсутність організаційної прихильності до цієї сфери. Аналіз одержаних результатів дозволяє стверджувати про важливість медіаграмотності як невіддільної частини приватного та професійного життя, а відтак і значну роль викладачів у просуванні цієї концепції у формальному навчанні для дітей та молоді, яке є своєчасним і важливим. Також в статті окреслено перспективи подальших досліджень, які полягають у висвітленні та критичному аналізі проєктів з медіаграмотності, які пропонують громадські активісти, педагоги та медіаексперти в Україні та за кордоном, розробці методичних рекомендацій для викладачів з метою впровадження знань з медіаграмотності на заняттях іноземних мов, підборі та самостійної розробки автентичних навчальних матеріалів, рекомендацій для практичної діяльності з оцінювання медіатекстів і створення власних медіапродуктів.

Ключові слова: медіаграмотність, медіаосвіта, інформаційні технології, соціокультурний простір

*Hanna Riabchun, assistant of the German Philology Department
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University*
ORCID ID 0000-0002-0864-7883
hbalakirieva@gmail.com

THE ROLE OF THE TEACHER IN THE FORMATION OF MEDIA LITERACY OF THE PARTICIPANTS OF THE EDUCATIONAL PROCESS

The purpose of the article is to define the role of the teacher in the formation of media literacy of the participants of the educational process. The study analyses contemporary Ukrainian and foreign works of teachers and methodologists. To achieve this goal, the following theoretical research methods were chosen: literature analysis - systematic research and analysis of existing publications and studies; logical analysis and synthesis. The relevance of the study is due to the fact that the role of educators in the field of media education, the challenges and tasks they face when introducing media literacy into the curriculum, as well as the connection between the acquired media literacy skills in the university community and later professional needs, are not sufficiently covered in current scientific works.

The scientific novelty of the study lies in the fact that the article lists in detail the main tasks of the teacher when introducing the basics of media literacy into the discipline. The paper also highlights the main obstacles for teachers to integrate media literacy into the educational process, including political conditions, the structure of educational sectors,

lack of experience, budget or resources, and lack of organisational commitment to this area. The analysis of the results suggests the importance of media literacy as an integral part of private and professional life, and thus the significant role of teachers in promoting this concept in formal education for children and young people, which is timely and important. The article also outlines the prospects for further research, including the identification and critical analysis of media literacy projects proposed by civic activists, educators and media experts in Ukraine and abroad, the development of methodological recommendations for teachers to introduce media literacy knowledge in foreign language classes, the selection and independent development of authentic teaching materials, and recommendations for practical activities in evaluating media texts and creating their own media products.

Keywords: media literacy, media education, information technologies, sociocultural space

Медіакомпетентність є завданням навчання протягом усього життя, як приватного, так і професійного. Хоча дослідження показують, що медіаграмотність набувається переважним чином в неформальному середовищі, наприклад, у сім'ї та в обміні з однолітками (Ротт, 2014, с. 154), просування цієї концепції у формальному навчанні для дітей та молоді є також своєчасним і важливим. Так, Шайбе та Рогов переконують, що розвиток аналітичних та технічних навичок в старшому віці буде успішним, якщо цьому приділяти увагу ще з дитячого садка (Шайбе, Рогов, 2008, с. 3). **Актуальність** дослідження зумовлена тим, що питання ролі освітян у галузі медіаосвіти, викликів та завдань, які очікують на них під час впровадження медіа компетентності у навчальні плани, а також зв'язок набутих навичок медіаграмотності в університетській спільноті із пізнішими професійними потребами, є недостатньо висвітленими в наукових працях сьогодення.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Існує реальна потреба урізноманітнити навчання медіаграмотності. Дедалі частіше знаходимо пропозицію педагогів вивчати медіаграмотність міждисциплінарно та в контексті загального навчального процесу (найчастіше мова йде про інтеграцію в гуманітарні дисципліни (Дорош, 2018)), орієнтуючись насамперед на вік учасників освітнього процесу, їх потреби, інтереси та медіасередовище, яке їх оточує (Гонсалес et al., 2020; Лахдесмякі, Маунула, 2022; Паукова, 2019; Ченг, 2017). Немає, однак, одностайності щодо того, чи є місце в навчальних планах для медіаграмотності як окремого обов'язкового предмета. Не можна залишити поза увагою також роль викладачів у формуванні медіаграмотності учасників освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У 1980-х роках, коли інформаційні технології почали проникати у багато сфер життя суспільства, основна увага в медіаосвіті та медіадослідженнях приділялася ІТ-навичкам. Згодом розуміння медіаграмотності сильно змістилося в бік соціальної та комунікативної медіаграмотності, а певні технічні аспекти медіаграмотності відійшли на задній план. В епоху інтернету діти та молодь часто виростають майже повністю позбавленими безпечного простору, тому дедалі частіше психологи та педагоги озвучують занепокоєність, наскільки неконтрольованою є ситуація зараз, а також яку роль можуть відіграти батьки та освітяни, щоб передати дітям основи медіанавичок. Як зазначає Штайб, це завдання має бути виконане не лише в рамках STEM-предметів (математика, інформаційні

технології, наука і техніка), а має проходити через усі предмети як «культурна компетентність» (Штайб, с. 67).

Визначення мети та основних завдань дослідження.

Метою статті є визначення ролі викладача у формуванні медіаграмотності учасників освітнього процесу.

Відповідно до мети визначено основні завдання дослідження:

- визначити основні завдання викладача під час впровадження основ медіаграмотності у навчальну дисципліну;
- проаналізувати основні перешкоди для викладача на шляху інтеграції медіа грамотності в початковий процес.

Виклад основного матеріалу дослідження. У результаті систематичного огляду сучасних джерел було складено перелік основних завдань, які очікують на викладача на шляху до впровадження основ медіаграмотності у навчальну дисципліну:

- розвиток в учасників освітнього процесу загальної спостережливості, критичного мислення, аналізу та комунікативних навичок. Шверц радить формувати розсудливість учнів перед обличчям суперечливих і неоднорідних тверджень шляхом навчання рефлексії та медіаосвіти як обов'язкового шкільного предмета (Шверц, 2017, с. 11);
- дослідження та знання національних і міжнародних стандартів і етичних принципів користувачів інтернету;
- забезпечення конституційного права учасників освітнього процесу на безпечне навчальне середовище, протидія кібербулінгу, секстингу, шантажу та залякувань в інтернеті;
- робота з перевіреними та надійними інтернет ресурсами. Шайбе та Рогов радять завжди заохочувати студентів отримувати інформацію від більше ніж одного джерела та порівнювати інформацію, зібрану з різних ресурсів. (Чи є розбіжності через джерела? Які джерела заслуговують найбільшої довіри?) (Шайде, Рогов, 2008, с. 8);
- забезпечення права на конфіденційність та захист інформації;
- створення безпечних рамок для некомерційної медіадіяльності (авторське право) у позашкільному секторі;
- демонстрація власного позитивного прикладу викладача як користувача медіа. Вербівський та ін. слушно відзначають, що медіаграмотність сучасного педагога є професійною якістю особистості, яка допомагає адекватно оцінювати медіа реальність та є умовою успішної самореалізації в професії, творчості та житті (Вербівський et al., 2021, с. 71);
- розвиток навичок взаємодії, а також шанобливого спілкування, як віч-на-віч, так і в медіапросторі;
- заохочування підлітків до принципу «навчання через дію»: вчитися пробуючи і роблячи (Зюс et al., 2015.);

- надання своєчасного конструктивного зворотного зв'язку на цифрових платформах, що сприяє підвищенню самооцінки та самосприйняттю учасників освітнього процесу;
- поєднання формальної та неформальної (індивідуальної) підготовки для забезпечення ефективного процесу навчання;
- активна взаємодія з активістськими ініціативами та освітніми організаціями;
- розробка та впровадження в навчальну програму автентичних навчальних матеріалів: аудіо-, відео-, візуальних матеріалів та матеріалів для соціальних мереж, таких як блоги, відео блоги, подкасти, неформальні відео на YouTube тощо.

Що стосується викладачів іноземних мов, то перелік їх завдань ще більший. Так як домінуючим компонентом змісту навчання цієї дисципліни є чотири види діяльності – говоріння, аудіювання, читання та письмо, навчальні матеріали необхідно підбирати з огляду на всі складові частини (Киналь, 2015, с. 284). Нам імпонує думка Биндас про те, що умовами формування медіаграмотності вчителів іноземної мови є, насамперед, їх прагнення до самовдосконалення, чітка внутрішня мотивація, наявність відповідних знань у галузі медіаосвіти, участь у практичній діяльності з оцінювання медіатекстів і створення власних медіапродуктів (Биндас, 2020, с. 28).

Однак, важливо пам'ятати, що формування медіанавичок в учасників освітнього процесу не може бути досягнуто одноразовими заходами, а, як і сама освіта, має розглядатися як довготривалий процес. Щоб зробити його зрозумілим, а отже, керованим, Шверц радить зважати на постійне спостереження та опис процесів у сферах медіаосвіти, медіаграмотності, цифрової грамотності, медіакультури, медіасоціалізації та медіадидактики (Шверц, 2017, с. 3).

Одними з основних бар'єрів на шляху впровадження медіаграмотності в початковий процес є брак власного досвіду, бюджету чи ресурсів, а також відсутність організаційної прихильності до цієї сфери. Реалізація цих нагальних проблем сучасності затьмарюється політичними умовами, культурними нормами, структурою освітніх секторів та іншими факторами (Рябчун, 2024, с. 275). Впровадженню переважної більшості ефективних проєктів з медіаграмотності завдячуємо громадським активістам, педагогам та медіаекспертам. З іншого боку, роботодавці визнають, що навчання і можливість професійного та особистого розвитку часто є головним пріоритетом для працівників. Без цього вони можуть почуватися немотивованими та розчарованими (Сміт, 2016).

Завдяки сучасним інтерактивним інтернет-технологіям у багатьох професійних галузях виникають нові виклики, особливо для працівників з академічною освітою. Водночас конкретні вимоги до медіа компетентності та використання медіа значною мірою залежать від відповідної потенційної сфери діяльності. Цей погляд підтверджує досвід Ротт та її дослідження поточного

стану медіа навичок студентів Тюбінгенського університету (одного з найстаріших університетів Німеччини, який має міжнародне визнання в галузі медицини, природничих та суспільних наук) та їх важливість в очах майбутніх роботодавців (Ротт, 2014, с. 153). Для отримання результатів були проведені співбесіди з менеджерами з персоналу різних професійних сфер. Виявилося, що профілі вимог у різних професійних сферах суттєво відрізняються один від одного. В таблиці 1 нижче коротко подані результати експерименту.

Таблиця 1

Зв'язок між сферою професійної діяльності та вимогами до медіа компетентності молодих спеціалістів

Досліджувана спеціальність	Типове майбутнє робоче місце для цієї спеціальності, яке було обране для проведення опитування	Вимоги до молодих спеціалістів
Студенти бізнес-адміністрування	Міжнародні бізнес-компанії	Розширені знання Excel, PowerPoint, Word та Outlook, робота з внутрішніми програмами та додатками компанії. Все більшого значення набуває віртуальна комунікація як нова частина професійно відповідної медіакомпетентності у цій професійній сфері.
Студенти педагогічних наук	Політична чи некомерційна (освітня) організація	Важливою є робота з Word та Excel, використання програм для створення зустрічей та організації електронного листування, створення та редагування зображень, розробка та підтримка своїх веб-сайтів. Наявність соціальних мереж стає важливим фактором популяризації закладу на місцевому рівні.
Студенти-медики	Лікарня	Робота з програмами та додатками, спеціально адаптованими до повсякденного життя лікарні, а також з Excel, PowerPoint, Word. Експертне використання баз даних та пошукових систем, адже інтернет є важливим інструментом для досліджень. Мережа соціальних

		наук ResearchGate також стає все більш важливою для лікарів, щоб бути в курсі подій у своїй галузі.
--	--	---

Висновки і перспективи подальших розвідок

Дане дослідження підкреслює важливість медіаграмотності як невіддільної частини приватного та професійного життя. Важливо визнати, що сучасний викладач повинен враховувати досить багато завдань, які з'являються на шляху до впровадження основ медіаграмотності у навчальну дисципліну. Крім того, отримані результати свідчать про значну кількість перешкод, які можуть стояти перед викладачами на шляху впровадження медіаграмотності в початковий процес: політичні умови, структура освітніх секторів, брак власного досвіду, бюджету чи ресурсів, а також відсутність організаційної прихильності до цієї сфери.

Перспективу подальших наукових розвідок з висвітленої у статті проблеми вбачаємо у висвітленні та критичному аналізі проєктів з медіаграмотності, які пропонують громадські активісти, педагоги та медіаексперти в Україні та за кордоном. Майбутні дослідження можуть зосередитися на розробці методичних рекомендацій для викладачів з метою впровадження знань з медіаграмотності на заняттях іноземних мов, підборі та самостійної розробки автентичних навчальних матеріалів: аудіо-, відео-, візуальних матеріалів та матеріалів для соціальних мереж, рекомендацій для практичної діяльності з оцінювання медіатекстів і створення власних медіапродуктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биндас О. Специфіка понять «медіаграмотність», «медіакомпетентність» та «медіаосвіта» в підготовці вчителів іноземних мов. *Освіта та педагогічна наука*, 2020. № 3. С. 20-30.
2. Вербівський Д., Сікора Я., Усата О. Медіаграмотність як один зі складників процесу підготовки сучасного педагога професійного навчання. *Науковий вісник ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, 2021. № 1. С. 69-72.
3. Киналь А. Роль інформаційної компетентності у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 2015. № 43. С. 283-287.
4. Паукова А. Медіаграмотність як пріоритетний напрям педагогіки у сфері інформаційного захисту дітей на сторінках педагогічної преси США. *Іноватика у вихованні*, 2019. С. 329-226.
5. Рябчун Г. Трансформація медіаграмотності в країнах сучасної Азії: виклики та перспективи. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2024. С. 271-276.
6. Cheung C., Chau C. (2017) Implementing Media Literacy Education in the Junior Secondary English Curriculum in Hong Kong: Reasons and Limitations. *International Journal of Media and Information Literacy*. 61-67.
7. Gonzalez D., Tucho F., Marfil-Carmona R. Gonzalez D., Tucho F., Marfil-Carmona R. The dimensions of media competence among Spanish university students. *Revista de comunicacion y tecnologias emergentes*, 2020. P. 217-244.
8. Lähdesmäki S., Maunula M. Student teachers' views on media education related to new literacy skills. *International Journal of Technology in Education and Science (IJTES)*, 2022. № 6(3). P. 427-442.
9. Morisco R. Medienkompetenz und IT-Sicherheit aus medientechnischer Perspektive. Anforderungsanalyse und Förderungsmöglichkeiten in Schule, Wirtschaft und Hochschule, 2023. 244 S.
10. Rott K. Medienkompetenz im Studium: Wie gut ist die Vorbereitung für das spätere Berufsfeld? *Teaching Trends: Offen für neue Wege – Digitale Medien in der Hochschule*, 2014. S. 153-169.
11. Scheibe C., Rogow F. 12 basic ways to integrate media literacy and critical thinking into any curriculum. Ithaca, NY: Project look sharp and Ithaca college, 2008. 20 P.

12. Schröder M-J. Medienkompetenz in allen Fächern. Auf der Suche nach Realisierungsmöglichkeiten für den Fremdsprachenunterricht in Zeiten der Aufgabenorientierung, 2020. 82 S.
13. Smith S. Why your organization needs digital skills training: blog. URL: <https://digitalmarketinginstitute.com/blog/why-your-organization-needs-digital-skills-training>. 2016 (дата звернення: 25.09.24).
14. Steib R. Technisch versichert oder allgemein gebildet? Kritische Anfragen an die Medienkompetenz. 75 S.
15. Süß D., Gärtner L. Medienkompetenz. Tipps zum sicheren Umgang mit digitalen Medien. Bern, 2015. 44 S.
16. Swertz C. Medienkompetenz und digitale Bildung aus medienpädagogischer Perspektive. *Medienimpulse*, 2017. 16 S.

References

1. Byndas O. Spetsyfika poniat «mediahramotnist», «mediakompetentnist» ta «mediaosvita» v pidhotovtsi vchyteliv inozemnykh mov. *Osvita ta pedahohichna nauka* [Specificity of the concepts of 'media literacy', 'media competence' and 'media education' in the training of foreign language teachers. *Education and pedagogical science*], 2020. № 3. P. 20-30. [in Ukrainian]
2. Verbivskiy D., Sikora Ya., Usata O. Mediahramotnist yak odyin zi skladnykhiv protsesu pidhotovky suchasnoho pedahoha profesiinoho navchannia. *Naukovyi visnyk uzhhorodskoho universytetu. Seriya: «Pedahohika. Sotsialna robota»* [Media literacy as one of the components of the process of training a modern teacher of vocational education. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: «Pedagogy. Social Work»*], 2021. № 1. P. 69-72. [in Ukrainian]
3. Kynal A. Rol informatsiinoi kompetentnosti u protsesi profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia inozemnoi movy. Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy [The role of information competence in the process of professional training of future foreign language teachers. *Modern Information Technologies and Innovative Teaching Methods in the Training of Specialists: Methodology, Theory, Experience, Problems*], 2015. № 43. P. 283-287. [in Ukrainian]
4. Paukova A. Mediahramotnist yak priorytetnyi napriam pedahohiky u sferi informatsiinoho zakhystu ditei na storinkakh pedahohichnoi presy SShA. *Innovatyka u vykhovanni* [Media literacy as a priority area of pedagogy in the field of information protection of children in the pages of the US pedagogical press. *Innovation in education*], 2019. P. 329-226. [in Ukrainian]
5. Riabchun H. Transformatsiia mediahramotnosti v krainakh suchasnoi Azii: vyklyky ta perspektyvy. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk* [Transformation of Media Literacy in Modern Asia: Challenges and Prospects. *Topical issues of the humanities*], 2024. P. 271-276. [in Ukrainian]
6. Cheung C., Chau C. (2017) Implementing Media Literacy Education in the Junior Secondary English Curriculum in Hong Kong: Reasons and Limitations. *International Journal of Media and Information Literacy*. 61-67. [in English]
7. Gonzalez D., Tucho F., Marfil-Carmona R. Gonzalez D., Tucho F., Marfil-Carmona R. The dimensions of media competence among Spanish university students. *Revista de comunicacion y tecnologias emergentes*, 2020. P. 217-244. [in English]
8. Lähdesmäki S., Maunula M. Student teachers' views on media education related to new literacy skills. *International Journal of Technology in Education and Science (IJTES)*, 2022. № 6(3). P. 427-442. [in English]
9. Morisco R. Medienkompetenz und IT-Sicherheit aus medientechnischer Perspektive. Anforderungsanalyse und Förderungsmöglichkeiten in Schule, Wirtschaft und Hochschule, 2023. 244 S. [in German]
10. Rott K. Medienkompetenz im Studium: Wie gut ist die Vorbereitung für das spätere Berufsfeld? *Teaching Trends: Offen für neue Wege – Digitale Medien in der Hochschule*, 2014. S. 153-169. [in German]
11. Scheibe C., Rogow F. 12 basic ways to integrate media literacy and critical thinking into any curriculum. Ithaca, NY: Project look sharp and Ithaca college, 2008. 20 P. [in English]
12. Schröder M-J. Medienkompetenz in allen Fächern. Auf der Suche nach Realisierungsmöglichkeiten für den Fremdsprachenunterricht in Zeiten der Aufgabenorientierung, 2020. 82 S. [in German]
13. Smith S. Why your organization needs digital skills training: blog. URL: <https://digitalmarketinginstitute.com/blog/why-your-organization-needs-digital-skills-training>. 2016. [in English]
14. Steib R. Technisch versichert oder allgemein gebildet? Kritische Anfragen an die Medienkompetenz. 75 S. [in German]
15. Süß D., Gärtner L. Medienkompetenz. Tipps zum sicheren Umgang mit digitalen Medien. Bern, 2015. 44 S. [in German]